

מאמר מקורי

ללא חדר משלהן: מעורבותן של מהגרות עבודה פיליפיניות בכתב עת בן כלאיים

עמית קמה*

תקציר

במחקר זה נבחנו חוויותיהן של מהגרות עבודה פיליפיניות המעורבות בהפקת השבועון *Manila-Tel Aviv*, הנמצא בבעלות ישראלית, נערך בידי ישראלים, אך מיועד לקהילה הפיליפינית בישראל. זהו עיתון פזורתי שבו מתמצות סתירות הנובעות מן הפערים האינהרנטיים בין הישראלים לבין הפיליפיניות. אף שהספרות על מדיה פזורתיים ממוסגרת בשיח של פרקטיקות התנגדות, ברצוני להציע מבט שונה על אודות תהליכי הפקה תקשורתיים של קבוצת מיעוט דחוייה ומוחלשת. מתברר כי עוצמה (במובנה הפוקויאני) או חסרונה אינם מהווים תמריץ להשתתפות בייצור תרבותי של מהגרות העבודה, אלא האפשרות הנדירה להישמע ולהתבטא. השמעת קולן ברבים היא אמצעי להתגבר על נסיבות קיום כפויות, כגון ניכור, בדידות ועבודה קשה. כשחקניות על הבמה הציבורית, נשים אלו אינן "סתם המטפלת", אלא הן מורמות מעם (בקבוצת ההתייחסות שלהן) לאות כבוד בזכות פעילותן. הרגשת ההעצמה שלהן מעוגנת בהנאה הנגזרת מפעילויות שונות שהמכנה המשותף לכולן הוא חוסר מעורבות פוליטית במובן הניסיון לחולל תמורות מהותיות במציאות החברתית.¹

* ד"ר עמית קמה הוא מרצה בחוג לתקשורת, המכללה האקדמית עמק יזרעאל
(.amit8860@yahoo.com)

Manila-Tel Aviv

לפי בנק ישראל היו בארץ ב-2004 כ-194,000 מהגרי עבודה מחו"ל, שהיוו כ-7% מכוח העבודה (קו לעובר, 2005); כ-50,000 מתוכם הגיעו מן הפיליפינים (Kav LaOved, 2004). מספרים מדויקים אינם בני השגה משום שעובדים בלתי מתועדים, הידועים בכינוי הפוגעני "בלתי חוקיים", אינם נגישים לבירור שיעורם. הרשות הפיליפינית לפיתוח מיומנויות טכניות העריכה שבשנת 2003 כ-9% מן המטפלות המתועדות מארץ זו הועסקו בישראל (TESDA, 2004). מכאן נובע כי מדובר בקבוצה חברתית היכולה להוות קהל יעד רחב למדי לתקשורת קהילתית.

המגזין *Manila-Tel Aviv* (מכאן ואילך *MTA*) הוקם ב-2002 בידי יוסי איתן, איש עסקים בן 45, חסר השכלה פורמלית אך בעל ניסיון מקצועי בתקשורת שרכש בעת עבודתו בעבור עיתונים שונים. לרגל ההוצאה לאור של גיליון המאה של *MTA*, פָּרַס איתן את תולדות העיתון, לרבות המכשולים הרבים שנערמו בדרכו: קשיים כלכליים, מכירות נמוכות, אי-שיתוף פעולה עם מפרסמים וגירוש עורכים ועיתונאים הננקט מאז 2003 במסגרת מאמציה של משטרת ההגירה "לנקות" את המדינה מ"עובדים לא חוקיים" (Kav LaOved, n.d.). במאמרו טוען איתן (Eitan, 2005) שיעודו היה לשנות את חייהם של העובדים הזרים בישראל ולהוציא לאור עיתון "חזק" משלהם שיוכל לסייע להם בשיפור חייהם. עוד הוא מצהיר על כוונתו להעסיק צוות שיהיה אמיץ דיו לפרסם מאמרים וסיפורים על עוולות חברתיות אשר יניעו את אמות הספים בישראל ויעמידו בסימן שאלה מוסכמות מקובלות.²

ראוי להבהיר כי למרות המאמצים שהושקעו במהלך השנים ועל אף ההבטחות, שר הפנים טרם הכיר ב-*MTA* כעיתון. עובדה זו מקשה את הפצת העיתון בעזרת דואר ישראל, ועל כן העיתונים נמכרים בידי סוכנים – ברובם פיליפיניים – הפרוסים ברחבי הארץ והמקבלים אחוזים מן המכירות. בשל עובדה זו אי-אפשר להעניק אשרת עבודה לפעילים המעורבים במערכת. חוץ מן הישראלים ו-Grace,³ שהיא אזרחית ישראלית, כל שאר הנשים העובדות במערכת העיתון נאלצות לסמוך על פרנסתן כמטפלות. היות שחלקן שוהות בארץ באופן בלתי חוקי, עליהן לתמרן את תנועותיהן כדי להימנע ממפגש עם משטרת ההגירה העלול להסתים בגירוש.

משרדי המערכת של העיתון – המשרתים מערכות נוספות של עיתונים היוצאים לאור בידי איתן: *Beijing-Tel Aviv* ו-*Bangkok-Tel Aviv* – נמצאים במבוכן של התחנה המרכזית בתל אביב. בדומה למתרחש בארצות שונות (Parreñas, 2001), התחנה המרכזית היא אתר המפגש המרכזי של מהגרי העבודה

בישראל; אלפים מהם מגיעים לכאן במוצאי שבת לבילוי, למפגשי רעים ולקניות (אילני, 2004; פלדמן, 2005). דלת המערכת נעולה תמיד פן תפרוץ משטרת ההגירה ותעצור את הנוכחים. המקום נחלק לכמה חדרי עבודה שבהם עובדים הישראלים האחראים להיבטים לוגיסטיים (מכירות, הנהלת חשבונות וכדומה) ולשני חללים גדולים שבהם ממוקמים מספר מחשבים המשרתים את הכותבים השונים במתכונת "מיטה חמה".

התקשורת הבין-אישית במערכת מתנהלת באנגלית, בעברית ובטאגלוג (Tagalog), השפה הלאומית בפיליפינים; אולם היות שרוב הישראליות אינן דוברות אנגלית, השיחות מחייבות את תיווכה של רות לוין, העורכת האחראית, כמתורגמנית. לוין, בת 43 ובעלת תואר דוקטור, לימדה באוניברסיטה באוסטרליה, ולאחר חזרתה ארצה החלה לעבוד בעיתון. Carmen בת 27, נולדה באזור כפרי עני ונמצאת בישראל כחמש שנים; בתקופה האחרונה היא נטולת אישור שהייה. היא עובדת במערכת הודות לכך שהיא בת זוגו של יוסי. היא מתווכת בין המבקרות הרבות המגיעות למשרד, שלעתים קרובות אינן דוברות אנגלית, ובין אנשי המערכת. רות והמעצבות הגרפיות עובדות שעות ארוכות, ובימים שלפני ההדפסה הן נשארות במשרד עד אמצע הלילה. Lulu, Grace ו-Emmanuel עובדים במשרה חלקית ומגיעים למערכת למספר שעות. Carmen כמעט איננה עוזבת את המשרד במשך חמשת ימי העבודה בשבוע. שאר האנשים התורמים מזמנם ומיכולותיהם לעיתון מזדמנים אליו רק מדי פעם בפעם, ולרוב הם אינם מקבלים שכר בעבור עבודתם.

לא בכדי אני ממעט לנקוט את שם התואר "עיתונאית" כדי לתאר את פעילות האנשים השונים הנוטלים חלק בהפקת MTA או את מהות עבודתם. למעשה, איש מהם איננו מכנה כך את עצמו. ייתכן שהדבר נובע מכך שהם אינם בעלי הכשרה או השכלה רלוונטיות לתחום עיסוקם זה. בנוסף לכך אני מניח שהסיבה כרוכה בעובדה שכל החומר העיתונאי (כגון Philippine News, World News) מועתק ממקורות חיצוניים. הטקסטים המקוריים אינם כתבות עיתונאיות, והם כמעט אינם עוסקים בסוגיות אקטואליות או חדשותיות, אלא נחלקים לשלוש סוגות עיקריות: ראיונות וסיפורים ביוגרפיים (כגון המדורים Caregiver in Focus, The Most Interesting Life Story), הטפות מוסר ודת (כגון Sunday Reflection, Prisms of Life, Personally Speaking) ושירים או שעשועונים פרי עטן של הקוראות.

MTA מודפס מדי שבוע בשבוע בכ-7,000 עותקים וכולל 80 עמודים, כשליש מהם עמודי צבע. מודעות פרסומת מסחריות מהוות כרבע מהיקף העיתון. מודעות לקידום העיתון עצמו ממלאות כחמישית ממנו. יש 46 מדורים קבועים למדי: 34 מהם כתובים באנגלית, שישה בטאגלוג, והשאר בשתי השפות גם יחד. 29 מן

המדורים מועתקים כלשונם מאתרי אינטרנט פיליפיניים ומארצות דוברות אנגלית. חמישה מדורים נכתבים בקביעות בידי צוות העיתון, וארבעה תורמים הקוראים. אפשר לסווג את מדורי המגזין ל-11 צִבְרִים, ביניהם חדשות ואקטואליה, מידע לעובדים זרים וסיפורי חיים של עובדים זרים בארץ ובעולם, בידור ורכילות על כוכבי קולנוע ומוזיקה פיליפיניים ובין-לאומיים, שעשועונים (תשבצים, בדיחות), ייעוץ ו"טיפים" בתחומים מגוונים (קוסמטיקה, רומנטיקה, מיניות, אופנה, בריאות וכדומה), שירים (הנכתבים בידי הקוראים), הטפות מוסריות ודתיות ועוד.

MTA דומה לכתבי עת פיליפיניים היוצאים לאור בעולם, כגון *Tinig* (Constable, 1997; Ebron, 2002; Parreñas, *Filipino, Diwaliwan, Kabayan* 2006; Sarabia-Panol, 2001). אולם בעוד *MTA* מופץ רק במדינה אחת ונמצא בבעלות אזרח ממדינת היעד, העיתונים הבין-לאומיים נתמכים בידי הממשלה הפיליפינית וסוכנויות עבודה המבקשות לכוון מחויבות לאומית ולעודד גאוה פטריוטית ומקצועית. כדי לעודד את דרישות שוק העבודה, העיתונים מציבים לקוראות מודל לחיקוי שבו מגלמות נאמנות לעבודה ולמעביד, יושרה וחריצות בד בבד עם כניעות וצייתנות. יחד עם זאת, כל העיתונים מצטיינים בכיסוי נרחב של עולם הבידור והתרבות הפופולארית כמו גם במתן עצות לשיפור חיי היום יום ולהתמודדות עם המצוקות המלוות את מהגרי העבודה באשר הם: בדידות וגעגועים למשפחה ולמולדת (Wong, 1996).

באביב 2005 יזם איתן את הקמתה של קבוצת מתנדבים – Circle of Friends (מכאן ואילך CoF) – שתפקידה הראשוני היה סיוע בארגון מסיבות שהיו אמורות להוות חיזוק כלכלי לעיתון. מטרה נוספת הייתה להכשיר עיתונאים ולספק להם כלי עבודה מקצועיים. במשך מספר חודשים נפגשו במשרדי המערכת כתריסר פיליפיניות ושני פיליפינים בכל מוצאי שבת ולמדו, בין היתר, עקרונות בסיסיים של כתיבה ושל ריאיון.

כמו כל הפעילויות במערכת, גם ה"סמינרים" של CoF נחלקו באופן סמלי לשני תסריטים: ה"תסריט הרשמי" (Scott, 1990), שהתנהל באנגלית רצוצה, וה"תסריט החבוי", אחד מן הביטויים להתנגדות חתרנית וסמויה של קבוצות מוחלשות לדיכוי, המהווה שיח שאיננו מותר במסגרת השיח הדומיננטי על הבמה הפומבית הרשמית ושהתנהל בטאגלוג. מאחר שהישראלים אינם דוברי טאגלוג, הפיליפיניות יכולות לדבר בחופשיות בשפתן בנוכחות נציגי החברה ההגמונית המדכאת. כלומר הן יכולות לתקשר בינן לבין עצמן תוך כדי הדרה מופגנת וברורה של הישראלים. לשון אחר: על כמת המערכת מתרחש תהליך שמתנהלים בו שני שיחים בו-זמניים.

אם כן, כבר ברובד הלשוני ממומש האופי ההיברידי של *MTA*. חלוקת העבודה המובהקת בין הישראלים לבין הפיליפיניות היא אחד ממוקדי העניין

של המאמר הנוכחי, וכאמור היא מבוטאת גם בהקשר של "הסמינרים" הללו. אפשר להדגים את השסעים התרבותיים, המעמדיים, החברתיים והמקצועיים בין שתי הקבוצות בעזרת אנקדוטה. באחד השיעורים בכתיבה עיתונאית ביקשה לויז מן הנוכחות "לכתוב משהו" ולקרוא בקול את שכתבו. כל הנוכחות קראו בגאווה בלתי מוסווית סיפורי חיים קצרים. הן ניצלו את ההזדמנות "להתאוורר" והציגו לראווה אוטוביוגרפיות. תרגיל בכתיבה עיתונאית תורגם אפוא לפרקטיקה מכוונת חברתית. הווה אומר: לעומת הישראלית שביקשה להקנות להן הרגלי עבודה בתחקיר ובכתיבה עיתונאיים, חברות ה-CoF ניצמדו לְלֵת אמותיהם של חייהן האישיים.

באחד המפגשים פרצה סערה קולנית: הנוכחות הביעו את זעמן על ה"ולגריות" של העיתון. בגיליון האחרון פורסמה במסגרת המדור Sex Corner – כפי שנראה בהמשך, מדור זה מהווה אתר התנצחות טעון – הדרכה לאוננות וגינלית. איתן השיב להן: "[MTA] is my boy. I want him to be strong". הוא אמנם בירך על הביקורת הקשה, אך לטענתו היא שגויה בבסיסה, משום שהעיתון "is the voice of the people". האומנם? מי נכלל בתיבה "people"? בהמשך אנסה להאיר את המורכבויות ואת הסתירות הגלומות בביטוי זה כמו גם באופי ההיכירידי של המגזין. בטרם אעשה זאת, אסקור תחילה את המסגרת המושגית שבתוכה מעוגן המחקר.

מדיה פְּזוֹרְתִים

תוצרי תקשורת ההמונים מיוצרים ברובם המכריע בידי בני הרוב הדומיננטי בחברה נתונה, והם משקפים את עמדותיהם, את תמונת עולמם, את העדפותיהם וכדומה. רק מעט מאוד טקסטים נוצרים בידי בני מיעוטים בעבור עצמם (Gross, 1998). בשנים האחרונות ניכרת מגמה מתגברת של היסדקות המרחבים הציבוריים הלאומיים במקביל להיווצרותם של "מרחבונים" ציבוריים, שבהם קבוצות קטנות והומוגניות למדי משוחחות בינן לבין עצמן (Gitlin, 1998).

שיח מרחבוני מהווה לרוב אמצעי התנגדות עיקרי לכוחות ההגמוניים המבוטאים במדיה של המרחב הציבורי והמכחידים סמלית ומדירים ומאלימים קבוצות מסוימות (Cunningham, 2001). לעומת אמצעי התקשורת של הזרם המרכזי, הנוטים לחזק את הקהילייה המדומיינת הלאומית (אנדרסון, [1983] 2000), המדיה המרחבוניים נועדו להעצים את חברי קבוצת המיעוט באמצעות פוליטיקה של זהות וכינון סולידריות ולכידות פנימית (Cohen, 2000; Kama, 2000; Squires, 2007). התחזוקה של "קהילות שבירות" אלו כרוכה אפוא במאמץ

מתמשך להמציא את עצמן (Dayan, 1998), להשיג שינוי חברתי, לערוך מסעי גיוס פוליטיים, לנהל סדר יום עצמאי, לבטל ייצוג סטראוטיפי וכדומה (Jackson, 2000; Kesheshian, 1999).

לשון אחר: לנוכח הפרקטיקות המדירות של ההגמוניה, המדיה המרחבוניים מאפשרים לבני מיעוטים פתחון פה חופשי מכבליה של התרבות הדומיננטית, ובמקביל הם ממלאים תפקיד של גרעין התלכדות לצורך התארגנות חברתית ופוליטית על סמך חוויות משותפות. עקרונית, המדיה המרחבוניים נמצאים בידיהם של בני המיעוטים מן ההיבט הכלכלי (בעלות על אמצעי הייצור וההפקה) הן מבחינת התכנים המשקפים את החוויות שלהם מנקודת מבטם (Dahlgren, 1993). מרבית העוסקים בפעילות תקשורתית זו הנם מתנדבים המונעים ממחויבות נלהבת לשיפור חיי קהילתם ולהשגת היעדים דלעיל (Riggins, 1992).

בעידן הנוכחי, במיוחד מאז קריסת האימפריות הקולוניאליסטיות, קהילות פזורות רבות – עולים חדשים, מהגרים, גולים ואחרים (כספי ואליאס, 2000; Adoni, Cohen & Caspi, 2006; Bar-Haim, 1992; Cunningham, 2001; Cunningham & Sinclair, 2001; Kosrick, 2000; Silverstone, 2001) – החלו לפתח תקשורת מרחבונית המתאפיינת בכמה ממדים ייחודיים. ראשית, בניגוד לקבוצות מיעוט אחרות שהמכנה המשותף שלהן נעוץ בתכונה זהותנית כלשהי (צבע עור, אתניות, נטייה מינית וכדומה) ונגזר ממנה, ושהחברות בהן איננה נתונה לבחירת הפרט שהרי הוא נולד לתוך קהילת המיעוט, המהגרים מצטרפים לקבוצת מיעוט ללא תהליכי חברות או הכנה מוקדמת. קהילות פזורות נוצרות רק בארצות היעד, וחבריהן נמנים עם מעמדות סוציו-אקונומיים מגוונים, הם דוברי לשונות שונות, הם בעלי נטיות פוליטיות סותרות וכדומה. הרגשת האחדות נכפית עליהם עקב הנסיבות החדשות. מאחר שלא הייתה להם זהות משותפת קודם להגירתם, אחד התפקידים המרכזיים של התקשורת הפזורת הוא כינון קהילתיות וזהות קיבוצית (Viswanath & Arora, 2000; Zilberg & Leshem, 1996).

שנית, המדיה הפזורת משרתים שני יעדים סותרים: מצד אחד עליהם לשמש סוכני חברות מחדש (רה-סוציאליזציה), דהיינו לספק מידע וייעוץ לשם הקלת ההתערות בחברת היעד (Hwang & He, 1999; Reece & Palmgreen, 2000), ומצד אחר הם אמורים לשמר את הקשר עם המולדת ולהוות גשר סמלי לתרבות המוצא.

שלישית, המדיה הפזורת מתייחדים בשאילה של תכנים ממקורות אחרים. רק חלק קטן מן הטקסטים נוצר באופן עצמאי, וזאת בגלל כוח אדם מצומצם, קשיים כלכליים, חוסר נגישות למוקדי כוח ומכשולים אחרים.

ולבסוף, בדומה לבעייתיות הטמונה בייצוג הקלוקל של מיעוטים באופן כללי (קמה, 2004), גם בהקשר של מהגרים ניכרת הכחדה סמלית, כמותית ואיכותנית (Lemish, 2000). לכן המדיה הללו הם האתר היחיד המציג לראווה דמויות מצליחות לצורך הזדהות וחיקוי (Viswanath & Arora, 2000).

המדיה של מהגרי עבודה מתייחדים בממד נוסף: חלק הארי של המהגרים חפץ לשוב למולדתו, הן משום שחוזי העבודה אינם מאפשרים להישאר לאורך זמן בארץ היעד, הן משום שבדרך כלל המשפחות נותרות במולדת. ההגירה במקרים רבים איננה אלא מקור הכנסה בעבור הפרט ומשפחתו ובעבור מדינתו. אכן, הכנסות אלו מהוות חלק ניכר ומשמעותי בכלכלתן של מדינות לא מעטות (Musser, 2006). מהגרי העבודה הם נוודים פוסט-מודרניים המשנים תכופות את מקום מגוריהם, ולרוב הם אינם שואפים להתערות במדינות היעד שאתן הם אינם חולקים מערכות חברתיות וסמליות (דת, שפה, תרבות וכדומה) כלשהן. השתלבות והיטמעות, המהוות יעדים נחפצים בעבור מהגרים המבקשים להקים בית חדש, אינן מטרות בעבורם (Castles, 2002). יתרה מכך: החברות במדינות היעד מתעבות אותם, חוששות מהם ומקשות בכל דרך את חירותם למארג החברתי.

מטרות המחקר

כאמור, מאז תחילת שנות התשעים של המאה העשרים שוק העבודה הישראלי מוצף במהגרי עבודה. למרות מספרם העצום, לא-אזרחים אלו הנם אלמונים ואילמים (וורגפט, 2006) הממוסגרים בתקשורת העברית, כמו גם בחברה בכללה, כמאיימים, כמסוכנים או כבני אנוש נחותים. אין פלא שהם מודרים לחלוטין מן המרחב הציבורי ומכל פעילות המתרחשת בו. תופעות אלו מושכות תשומת לב מחקרית אשר התמקדה עד כה בכמה היבטים: ייצוג תקשורתי (First, 2003); פעילות פוליטית, התארגנויות קהילתיות, רשתות חברתיות ומדיניות ממלכתית (קמפ ורייכמן, 2000; ריונהק וכהן, 2000; Kemp, Rajiman, Reznik & Gesser, 2000); דפוסי התיישבות ומגורים (שנל ובנימיני, 2000; Rosenhek, 2000); ועמדות קסנופוביות של אזרחי ישראל (Rajiman, 2003; Semyonov, 2003).

אכן, מצוקותיהם וסבלם של מהגרי העבודה מתועדים ונחקרים, אולם טרם ניתנה הדעת במחקר למימושים של ההתנגדות להכפפה ולהתמודדותם של מהגרי העבודה עם נסיבות חייהם בעזרת מערכות תקשורתיות. המחקר הנוכחי הנו ראשון מסוגו, והוא נועד להתמודד עם האתגר של בחינת היבטים שונים של פעילות עיתונאית של מהגרות עבודה. ברצוני להבין את המניעים שלהן ליטול

חלק בייצור תרבותי, את תפיסותיהן בנוגע לטקסט שהן שותפות לו אך חסרות שליטה בו, את אופני האריגה של חוויותיהן בפעילויות אלו וכדומה. כאנתרופולוג של התקשורת רצינית להתחקות אחר נקודת מבטן בתיאור "עבה", העשוי לחשוף את המשמעויות החבויות בפעילותן ובדבריהן. נקודת המוצא האפיסטמית רואה ב-MTA, ברומה לכל תוצרי תקשורת ההמונים, מערכת שבה המציאות מוכנית באופן חברתי בנסיבות סובייקטיביות ובהקשר מקומי (Coman & Rothenbuhler, 2005).

המחקר, הנחקרות והחוקר

תצפית משתתפת בעבודה השגרתית במערכת העיתון, נטילת חלק באירועים חוץ-עיתונאיים (כגון שיפוט בתחרויות "מלכת היופי"), 14 ראיונות עומק חצי-מובנים וניתוח תוכן של הגיליונות של MTA שיצאו לאור במהלך תקופת המחקר – כל אלה שימשוני במחקר. בין החודשים מרס-יוני 2005 הגעתי בכל שבוע ושבוע למערכת כדי לעזור במטלות שונות. נוכחות קבועה זו הקלה עליי את הכניסה לשדה הנחקר, ובמהלך הזמן יצרתי קשרים עם השחקנים השונים שעמם ניהלתי שיחות בלתי רשמיות. בין החודשים יוני-נובמבר באותה שנה קיימתי ראיונות עם 11 פיליפיניות (רובן חברות ב-CoF), עם גבר פיליפיני אחד וכן עם יוסי ורות. גילן הממוצע של הפיליפיניות⁵ הוא 42: הצעירה בת 26, והמבוגרת בת 60. שבע מהן נשואות (משפחותיהן נותרו במולדת), שלוש רווקות ושתיים פרודות. לשמונה מהן תארים והשכלה על-תיכונית; ארבע סיימו בית ספר תיכון. שבע עובדות כמטפלות בקשישים או במוגבלים, אחת "עוזרת בית", ולשתיים אין תעסוקה מסודרת. למעט יוסי וניסיונו המצומצם בעבר, Gloria, שהייתה drama talent בתחנת רדיו מקומית במולדתה, ו-Mercy, שהייתה בהונג קונג נשיאה של ארגון וולונטרי נוצרי ובתוקף תפקידה ערכה את עיתונו, לאיש מבין המשתתפים בהפקת MTA אין ניסיון או השכלה עיתונאיים.

הראיונות הוקלטו ותומללו. דוחות התצפיות והראיונות נותחו כדי להפיק מהם תמות בהתאם לנהוג בגישת התאוריה המעוגנת בשדה (Strauss & Corbin, 1994). הניתוח לא היה מכוון לאישוש השערות מחקר, אלא "זיקק" נושאים מרכזיים בעלי בולטות וחשיבות שבאו לביטוי רב-פעמי בטקסטים. בהלימה לאפיסטמולוגיה הפנומנולוגית-פרשנית, במהלך העבודה שומה על החוקר, שאין לו הנחות-קדם מוכנות טרם התחלת התהליך, לחתור לחשיפת רעיונות אלו אגב רפלקסיביות מעמיקה (Nelson, 1989). ציטוטים נבחרים מתוך הראיונות יאירו וידגימו את התמות המרכזיות דלהלן.

למרות המאמצים לגייס נחקרים נוספים, הצלחתי הייתה מוגבלת. נחקרים אפשריים סירבו לשתף פעולה בלי להסביר את סירובם או בנקיטת אמתלות שונות. חשדנות ליותר חלק מן המרוויינים בטרם נענו לבקשתי. לדוגמה, מרוויינת אחת ביקשה מן המעביד שלה לוודא את זהותי. הנסיבות הקיומיות של רדיפה מתמדת מצד משטרת ההגירה והחשש מפני איום הגירוש הערימו קשיים כבר בשלב הראשוני של המחקר.

יתרה מזאת: זהותי האישית מיצבה אותי כנציג של כוחות ההכפפה המנצלים: בתור גבר ואזרח ישראל ייצגתי את המגזר השליטי. מיצובי העדיף מומש באמצעות האזרחות, המגדר, ההון התרבותי וה"צבע" שלי (Mayer, 2005). זיהוי יחסי הכוחות הבלתי שוויוניים הללו ביני ובין הנחקרות היוותה תמריץ נוסף לביסוס יחסי אמון הדדיים, הנדרשים ברגע האתנוגרפי (Lindlof & Grubb-Swetnam, 1996), עם הנחקרות. אמנם המודעות לקשיים הללו והנכחתם אינן פותרות את הבעיות ואינן מפחיתות מחשיבותן, אך אני מקווה שהמחקר יצליח להאיר פינה בלתי מתועדת עד כה של ייצור תרבותי ייחודי.

ממצאי המחקר יוצגו כעת בשני היבטים שמוקדם המשותף הוא חשיפת אופיו ההיברידי של *MTA* והמאבקים המתרחשים הן ביחסים הבין-אישיים הן בדרכי ההתמודדות עם הטקסטים.

שעיים בין-תרבותיים ביחסי העבודה

כבר בשלב הראשוני של הבחירה לעבוד בעיתון ניכר פער מובהק בין הישראלים ובין הפיליפיניות. בקרב הראשונים אפשר להבחין בין יוסי ורות, המצהירים בריש גלי על מחויבותם לרווחתן של מהגרות העבודה ולשיפור תנאי מחייתן (קרי הניעה פוליטית), ובין שאר העובדות הישראליות (מעצבות גרפיות ומזכירות), שהעסקתן ב-*MTA* נובעת מאילוצים כלכליים ואחרים. יתרה מכך: הן סובלות מפגיעה חמורה בירידת קרנן החברתי; חבריהן נוטים להתייחס בזלזול למקום עבודתן ולמעורבותן בקבוצה המוקצית מחמת מיאוס. אחת הגרפיקאיות לא עמדה בבושה המתלווה לעבודתה והתפטרה. הפיליפיניות לעומתן מצטרפות לעיתון כדי לפנות ל-Kababayan (בני המולדת הפיליפינית בטאגלוג), ובעקבות זאת הן נהנות מרווחים סמליים מגוונים: העלאת קרנן בקהילתן באמצעות תגמולים, כגון הכרה ציבורית, קבלת משוכים חיוביים, פרסום ורכישת מעמד של ידוענית, הרגשת גאווה וסיפוק מהפגנה מוכחת של יכולת כתיבה, במיוחד בעבור הנשים שהגיעו מן המעמד הנמוך ושאינן בעלות השכלה גבוהה, וכן הצלחה כסוכנות של חיזוק מוסרי, ובמידה מסוימת גם רכישת מיומנויות עיתונאיות.

MTA הוא תוצר עיתונאי היברידי שבו שתי גישות מתנצחות זו עם רעותה. על גבי שערו הצבעוני העיתון מכונה Israel Magazines for the Foreign Worker על כך שהבעלות והסמכות העיתונאית נתונות בידי הישראלים. כלומר זהו טקסט המיוצר בידי חברי המגזר השליט בעבור בני הקבוצה החלשה. העובדה שפיליפינים רבים נוטלים חלק פעיל ומעורבים בהפקת העיתון ואף שואפים לבטא את קולם באופן עצמאי סוללת את הדרך למחלוקת, אם כי זו כמעט לא פרצה מגבולות התסריט החבוי.

סוגיה אחרת כרוכה בשאלה מיהו הקורא המשתמע של העיתון, או מי הוא הקורא ה"איראלי" המוכנה בידי המחבר והגנוז בטקסט (Booth, 1961). שני צדדים נצים מטילים את האשם זה על זה: בעוד הפיליפיניות מאשימות את הישראלים בחוסר רגישות תרבותית, הללו, במיוחד יוסי, מתבססים על מקורות מידע עמומים בקהילת המהגרים. מדי פעם בפעם נרמז כאילו הצוות הפיליפיני איננו שגריר מהימן של הקהילה, ואיננו משקף את ה-vox populi. דהיינו הם אינם נחשבים הקוראים ה"אמתיים". מחלוקת בסיסית זו משקפת את הדומיננטיות הנוקשה המתקיימת במציאות החברתית שבתוכה פועלים שני הצדדים.

צרימות שונות נובעות מן המחלוקת הבין-תרבותית, בעיקר בכל הנוגע לערכים המגולמים בנושאים ובמדורים מסוימים. בלבן של המחלוקות יש סוגיות העלולות להידמות – במיוחד בהינתן קשיי הקיום המוחשיים המלווים את מהגרות העבודה בכל צעד ושעל של חייהן – כקטנוניות, כשוליות או כזניחות, אולם הן חושפות עינות מסוימת מצד הפיליפיניות כלפי האחראים הישראליים ומאששות את אופיו המסוכסך של העיתון.

אחד השסעים המובהקים נכרך בדיכוטומיה דתית: יהודים מול נוצריות, וליתר דיוק בין חילונים ובין מאמינות חסודות. Mercy היא בת 52 ועובדת בנכר תקופה ארוכה. היא בוגרת תיכון ומגדירה עצמה כך: trained house keeper. היא מתלוננת כדלקמן:

I was disappointed last May. Because [...] on the second Sunday of May it is Mother's Day in our Christian life in the whole world [...] and I thought it is good to write about mothers. [...] So, I wrote a very short, but the message is very important to all mothers. [...] And they didn't publish it. [...] And [Ruth] said there was no page already. But, all Filipinas here, especially mothers, like me; we want to read about mothers on this special occasion. And I explained this to [Yossi and Ruth]: "Why?" And they said there is no place.

כאמור, המדור Sex Corner הוא זירת התנצחות תמידית בין העורכים האחראים ובין הצוות הזר. בהקשר זה, Faye, בת 45 ובעלת תואר שני בפילוסופיה, מקצוע שלימדה באוניברסיטה במולדתה, מתבוננת בעמיתיה בהתנשאות וממצבת את עצמה בעמדת עליונות מוסרית. היא מוחה נמרצות נגד התפיסה השגויה שיש צורך בפינת ייעוץ שכזו. לטענתה, המדור מחזק את הסטיגמה המיוחסת לפיליפיניות כנשים נטולות רסן ובלתי מוסריות:

Mr. Yossi said something about the values of the caregivers and I was trying to say that not everybody, not all Filipinos, although maybe that is the impression of Mr. Yossi, that I was trying to contrast the impression that not all Filipinos are like that. [...] I don't agree with him. The impression is very low, but many of us are teachers. [...] I'm just trying to tell Mr. Yossi that not all Filipina came here without any, that are not educated. [...] Yossi and Ruth, because they are Israelis, they have different thinking about these things. There are somebody, like the CoF, who want to tell them it's not good. [...] You see, there are a lot of criticisms on them.

נחוץ להדגיש כי מרבית הביקורת שאליה מתכוונת Faye מבוטאת במסגרת התסריט החבוי, והיא כמעט איננה נידונה גלויות. Grace היא שחקנית ייחודית על במת העיתון משום שהיא איננה עוברת זרה אלא אזרחית המדינה בזכות נישואיה לגבר ישראלי. היא בת 34, ובהשכלתה ובהכשרתה המקצועית היא אחות מוסמכת. היא עוברת במשרה חלקית ב-MTA, בעיקר לשם קבלת זכויות מן הביטוח הלאומי. לטענתה, השסעים הבין-תרבותיים אינם ניתנים לגישור משום שהם נגזרים מ"מנטליות" שונה המהווה פן מהותני מובחן: ה"מערביים" לעומת ה"אסייתיים". אי לכך, כל עוד חלוקת העבודה המובנית וההבדלה בתפקידים המיועדים לישראלים לעומת אלו שממלאים הזרים נותרות בעינן, אופיו ההיברידי של העיתון ימשיך לפגום ביחסים בתוך המערכת כמו גם בהתקבלות העיתון אצל קהל הקוראים. Grace מבטאת את חוסר התוחלת כך:

It's hard to change the mentality. When you are a Westerner, a Westerner is a Westerner. And an Asian is an Asian. You couldn't deny that. [Ruth] know that she is the boss there. [...] So, whatever I say – it's her final decision.

הצוות הישראלי אכן נוהג להחליט ולגבש מדיניות בלי לשתף את הזרים בהליכי קבלת החלטות מערכתיות וניהוליות. ברם תופעות אלו אינן בהכרח או תמיד מבטאות שליטה כוחנית. למרות תלונותיהן החוזרות ונשנות של המרואיינות לגבי התעלמות מצורכיהן ומדרישותיהן, בחלק מן המקרים הפרקטיקה העיתונאית ב-MTA איננה שונה מזו המתקיימת בכל מערכת עיתון, שבה תפקידם המוצהר של העורכים כשומרי סף הוא סינון, בחירה וקביעת סדרי עדיפות. נסיבות הקיום של הנחקרות כמנוצלות ונשלטות בידי בני החברה המארחת מחלחלות אל האופן שהן מעבדות תהליכים שגרתיים בכל מערכת עיתון. יחד עם זאת, אין מנוס מלומר כי מנגנוני שליטה פועלים בהחלט ביחסי העבודה השגרתית. כאשר עברתי במערכת, נתתי את הדעת למדרג כוחות נוקשה וחד-סטרי החורג מנהלים מקצועיים גרדא.

יוסי הוא ללא ספק ה"בוס הגדול". רעיונותיו ויוזמותיו מניעים את חלק הארי של המתרחש במערכת. המשגתה של Tuchman (1973) את מנגנון הפעילות העיתונאית כהֶשְׁגָּרָה של אירועים בלתי צפויים, ניתנת ליישום בהקשר הנוכחי. אך לעומת החוקרת, המתייחסת לאירועים חיצוניים, כאן ההנחיות של יוסי זורעות תוהו ובוהו במערכת, משום שהן אינן צפויות, ולעתים הן ניתנות קרוב למועד הסופי של "ירידת" העיתון לרפוס. כך קורה ששינויים של הרגע האחרון מוטלים על רות ועל שאר הצוות. נחוץ לציין כי החלטות אלו "אטומות", מפני ששיקולי של יוסי אינם נהירים לאחרים.

רות היא שנייה במדרג הכוחות. יכולתה להטות את הנחיותיו של יוסי מזערית, וברוב המקרים היא מעדיפה לא להתווכח אתו. למרות רגישותה הפְּנָה למצוקות הזרים, יחסה אליהם במהלך יום העבודה הוא לפעמים בלתי סבלני, או אף בלתי סובלני, והיא איננה מטה להם אווץ קשבת בהחלטותיה. אלא שלעומת יוסי, הדוחה על הסף כל ביקורת, רות מודעת היטב למגבלות האינהרנטיות הנעוצות בעובדת היותה ישראלית. בניגוד לנאמר מפי הנחקרות הפיליפיניות, רות טוענת שבזכות רגישותה התרבותית היא מקנה להן חופש תמרון רב:

אני לא מחליטה. [...] מי שמחליטות על זה הן שתי הפיליפיניות שעובדות בעיתון שאוספות את החומר. הן מחליטות. הן מביאות את החומרים. [...] אני מחליטה ב-Windows on Israel [מקבץ חדשות המתורגמות מעיתונים ישראלים, על העובדים הזרים בארץ]. זה אני מחליטה בעצמי. [...] אני לא קובעת את תוכן העיתון בצורה משמעותית. זה באמת עיתון קהילתי. אני לא מהקילה.

Grace נמצאת במעין "אזור דמדומים": תפקידה מקנה לה מקום שלישי במדרג הכוחות במערכת, והיא נוטה לנצל את מעמדה הסמלי ביצירת חיץ בינה לבין

שאר הפיליפיניות. עצם היותה פיליפינית בעצמה ממצב אותה בעיני הקוראים – היוצרים קשר עם המערכת בטלפון, במכתבים או בכניסה למשרדי המערכת – כאשת הקשר. אולם היא מקפידה לשמר את מעמדה המקצועי והאזרחי ומתייחסת בלעג ל-"those Filipinos", המציקים לה בטרוניות קטנוניות ובשאלות מטופשות, לדבריה. שלושה שחקנים ראשיים אלו משמרים בקפדנות את יחסי הכוחות בינם לבין עצמם ובינם לבין הקהילה בכללה.

אירוע העשוי להדגים את הדומיננטיות הישראלית התרחש כאשר קובי המנכ"ל זימן לישיבה את רות, את אחת המזכירות ואותי לסייעור מוחות בנוגע למתן שם מסחרי למועדון הלקוחות של העיתון. רמיזותיי להזמין גם את אחד הזורים שעבדו בחדר הסמוך נפלו על אוזן ערלה. הישראלים לקחו על עצמם משימה להחליט בשם הקהל הפוטנציאלי שאליו מכון מסע המכירות העתידי. השם שנבחר היה באנגלית; כאילו זו ה-lingua franca של כל מהגרי העבודה. פסגת הפטרנליזם הישראלי התרחשה במהלך הסתיו, כאשר מלחמת גוג ומגוג פרצה בין יוסי ובין המנהל והמוציא לאור של המגזין המתחרה,⁶ *FOCAL: The Best Filipino Magazine in Israel*, שהחל לצאת לאור ב-2004 כירחון, ובמהלך השנה עבר לתדירות שבועית. מלבד העובדה שהעורכת הראשית הנה פיליפינית, FOCAL כמעט זהה ל-MTA. התחרות המסחרית בין שני הגברים הישראליים גלשה במהרה לפסים אישיים. העיתונים הפכו לבמה שעליה הכפישו, השמיצו והעליבו זה את זה. יתרה מכך: הם ניסו לגייס את הקהילה כדי להביס את העיתון המתחרה באמצעות פנייה אינטימית כביכול, אך למעשה מרמות על החפצת הקוראים ועל מזעור אנושיותם ל"פיליפינים" גרדא. אכן, יוסי פונה בעקיבות במדרורו "To Our Readers": "Dear Filipino Readers".

Emmanuel הביע עמדה שונה מעמיתותיו. בניגוד להן, הוא רווק בן 26 ובעל תואר אקדמי במדעי המחשב. הוא הגיע כחמישה חודשים קודם לכן מארצו וטרם התערה בקהילה. Emmanuel שבע רצון מאוד מעבודתו החלקית כתחקירן, עבודה שבמסגרתה עליו לחפש באתרי האינטרנט מאמרים רלוונטיים לעיתון לשם העתקה. באורח אופייני למהגרי עבודה המשמשים עוזרים במשק בית (Romero, 1992) והמתייחסים למעבידים שלהם במונחי שאָרות, Emmanuel תופס את מעבידיו בעיתון כ"משפחה", ומנמק זאת בכך שהם

appreciate my work. [...] I consider Ruth and Yossi my family.
[...] When I first got here, it was like they were my bosses. But
now I feel at home there, they welcome me.

אולם ההצהרה המילולית של "להיות אחד מבני המשפחה" מטשטשת את הסמכותיות המוחלטת של המעבידים ומערפלת את יחסי הכוחות הבלתי שוויוניים

בעליל ביניהם ובין מהגרי העבודה *MTA* (Parreñas, 2001). איננו אפוא עיתון מרחבני במלוא מובן המושג, משום שניהולו נמצא לחלוטין בידי נציגי המגזר החזק. ככל שינסו הישראלים למלא את תפקידיהם המקצועיים, שסע בלתי פתור נותר בין תפיסות עולמם והפרקטיקות העיתונאיות שלהם ובין אלו של הפיליפיניות, שהמארג והנסיבות של חייהן כה שונים.

שסעים בין-תרבותיים בטקסט

שתי נקודות ראות הביעו הנחקרים: בעוד הפיליפיניות תופסות חלקים ניכרים מן העיתון כבלתי הולמים או כבלתי ראויים, הישראלים מאמינים באמת, וטוענים כך בחום, שביקורת זו איננה מייצגת את כלל קהל היעד. כמקובל בעיתונים פזורתיים, גם *MTA* מסתמך במידה רבה על מקורות זרים. כדי להתגבר על ההקצאה המוגבלת מאוד של משאבים כלכליים וכוח אדם מקצועני, האינטרנט מהווה מקור עיקרי לטקסטים המודפסים בעיתון. מדורים רבים עוסקים במתן ייעוץ והדרכה לניהול נכון ותקיין של חיי היום יום, החל בעצות בנוגע לאיפור וללבוש וכלה בהדרכה בחיי האהבה והמיניות. חלק הארי של מדורים אלו מנוסח במתכונת שאלות ותשובות. באמצעות עיבוד מדורים שיובאו ממגזינים בחו"ל אפשר להאמין כי השאלות והתשובות אותנטיות, כלומר נכתבו בידי צוות *MTA* כמענה לשאלות של פיליפיניות בישראל. Grace מתארת זאת כדלקמן ומרמזת על הקוראות כעל נשים פתיות:

Even the Dear Dr. Heart, they thought it's real. But we are inventing it. [...] I take stories from foreign, you know, advice columns, and I transcribe it to become part of the Filipino community. I change the names, I change the idea, the concept, so they appreciate it and put themselves into it. And they believe that it's true.

על אף נחיצותה הלוגיסטית, מתכונת זו איננה תורמת לגיבוש של כתב עת מרחבני אותנטי, אלא מחזקת הרגשת אי-שייכות, המלווה בלאו הכי מהגרות עבודה בארץ זרה. הקוראת השקועה בחובות לסוכני העבודה, המתגוררת בבית מעבידיה ללא פרטיות, שמשפחתה וחבריה נמצאים הרחק, העובדת כמעט שבעה ימים בשבוע – היא לומדת מן העיתון אילו שמלות נשף ואיזו כותונת לילה אופנתיות כעת, מתי לענוד תכשיטים, כיצד לספק את בן זוגה בטכניקות מיניות וכיצד באלו דרכים לשיפור איכות החיים. עצות אלו – המהוות למעלה ממחצית

ממדורי העיתון – נותרות בבחינת מילים נכובות לנוכח הכנסתה, מיקומה הגאוגרפי ועבודתה, כמו גם ערכיה התרבותיים והדתיים. מכאן קצרה הדרך לחיזוק הרגשות התסכול וההתנכרות לעיתון "שלה". תהום תרבותית נפערת מעל גבי העיתון, שהיה אולי מספק קוראות "מערביות" (Ballaster, Beetham, Frazer & Hebron, 1991).

ראוי לתת את הדעת לכך שהשטע הבין-תרבותי ממוקם דווקא בהקשר שאפשר אולי לומר עליו שהוא שולי או זניח ביחס למכלול הקשיים של מהגרות העבודה. לחלופין, אין קריאות תיגר או ערעור כלשהן על החדשות ועל הסיפורים העוסקים בניצול, בגירוש, בתנאי עבודה מחפירים או בהבניית בני אנוש שאינם זכאים לזכויות בסיסיות כלשהן. המדורים הרלוונטיים לנושאים אלה, כגון OFW (Overseas Foreign Workers), Watchdog Community News, מן העיתונות בעברית או מאתרי חדשות באינטרנט, זוכים לתשומת לב נמוכה יחסית הן בסדר העדיפויות בעת הקריאה הן בחשיבות שרוב המרואיינות מקנות להם. בכל מקרה, הם אינם מאותגרים כלל או נמצאים במוקד דיונים כלשהם. לשון אחר: מדורי החדשות והאקטואליה, הכוללים מידע רלוונטי לתהליכים של שינוי חברתי ולהכנתה של תשתית המאבק להכרה ולשוויון זכויות, מתקבלים ללא בעיה ואינם מאותגרים.

המדור Sex Corner מממש את הסתירה הבין-תרבותית העמוקה ביותר הגלומה בעיתון. הגם שמבחינה כמותית מדובר בחלק זעיר – עמוד אחד בלבד – מן העיתון, מן ההיבט האיכותני המדור מועצם לכלל אתר התנצחות מכרעת, שבו הפיליפיניות, הממלאות תפקידים שונים בעיתון, מפסידות. בשיחותיי הבלתי רשמיות, בראיונות ובמפגשים של CoF עולה הטרזוניה שהמדור מטיל דופי בזהות הקבוצתית שלהן ומשחית את הגינותן כציבור ואת ענוותן כפרטים. Mercy מזהירה:

The magazine is very RA [=רע], because of the Sex Corner. Very vulgar.

עקשנותם של הישראלים להמשיך ולפרסם את המדור נדמית כחוסר רגישות בין-תרבותית ואנושית כאחת. יתרה מכך, הם מבטלים את הביקורת ומבהירים שהמתלוננים אינם אלא מיעוט קולני שאיננו מלמד על הצורך ועל הרצון של רוב הקוראים במידע המוגש במדור. יוסי טוען:

זה סוג של נושאים שברור שיתלוננו עליו, כי בין הקהילה הפיליפינית יש אחוז גבוה של נוצרים, חלקם אפילו די קיצוניים. ובדרך כלל, מטבעם של דברים, אנשים כאלה מגיבים הרבה יותר מאלה שכן מסכימים וכן

אוהבים את זה. [...] הטקסט של ה-Sex Corner, אני חושב שזה נושא חשוב, שהרבה מאוד כן מתעניינים בו, למרות שיש תגובות של כאלה שאנחנו מקבלים אותם. אבל בסך הכול, הנושא חשוב שיהיה בעיתון. כי העיתון שלנו לא יכול לרצות את כולם כל הזמן. אנחנו משתדלים לענות על מגוון רחב של טעמים, ושלכל אחד יהיה שם את המנה שהוא אוהב [איך אתה יודע מה הטעמים? – ע"ק]. אנחנו חיים את הקהילה. שואלים. עושים מדי פעם סקרים.

כאמור, מיצובה הספי של Grace מאפשר לה לאבחן את המתרחש בחדות יתרה:

The Filipino community thinks that it is not a Filipino magazine. It's a Western magazine, like for example the Sex Corner. The Filipino community is not ready yet for this kind of topic. Too discreet. For them it's a taboo to talk about sex. [...] Everything you read about these matters, I don't place it. It's Ruth, and even if I complain to Ruth: "Ruth, it's not nice to place it". Ruth say: "No, they are adults. They have to understand". What can I do? It's her decision. She is the associate editor. [...] Many called already. They are bombarding on the phone. Telling: "What kind of Filipinos are you?" They think there are many Filipinos doing the researching, but I am the only one! All the blaming in the end is coming to me, because I am the only one there. [...] I couldn't blame Ruth. She is a Westerner. [Yossi] doesn't understand these people. [...] He cannot grasp the mentality of our people. [...] We are two different nations. And I say that Israelis have to accept that we are Asians, no matter what they tell us to do, to become Israelis, to act Israeli – we couldn't.

אמנם MTA איננו מיועד לנשים בלבד, אך מרבית מדוריו עוסקים בנושאים המסווגים במסגרת ההבניה התרבותית המסורתית כנשיים. מדור נוסף הנכלל במאבק הבין-תרבותי הוא Fashion Tips, המועתק מכתבי עת המיועדים לנשים אמריקניות וכולל שני עמודים של תצלומי אופנה ועצות, אך לעתים איננו מלווה במלל. הטקסט מחולל ומשעתק את הפער בין העורכים ובין הקוראות, כפי שטוענת Mercy:

The fashion is very... for example the high heels. [...] The caregivers don't wear that. We are very simple. So many people complained. [...] You just waste this page. For example, this article about [negligées]. Many readers comment on this fashion.

לבסוף, חילוקי דעות מתגלעים גם בנוגע לשפת העיתון. בעוד רוב הקוראות הן דוברות טאגלוג ילידיות, או שזו שפתן השנייה, השפה השלטת ב-MTA היא אנגלית, שאמנם היא אחת מן השפות הרשמיות בפיליפינים, אולם היא איננה נתפסת כחלק מהותי בזהות הלאומית. קוראות רבות אינן שולטות באנגלית, המהווה מכשול קוגניטיבי בעבורן. כפי שמסבירה Carmen:

We had much complaints from the readers that we have too much English and we don't have Tagalog.

למרות תלונות אלו, אפשר להסביר את השימוש הרב באנגלית בקשיים אובייקטיביים, כגון אתרי אינטרנט נגישים לצורך העתקה, וכמובן בכך שהצוות הישראלי איננו דובר טאגלוג.

בפרק זה התמקדתי בפנים הבעייתיים של התוצר העיתונאי מלבט ביקורתי, וזאת כדי להאיר את המורכבות המרתקת הנובעת מן ההרכב התרבותי והאנושי הייחודי של MTA. עקב מגבלות המקום אינני יכול לדרון בהיבטים אחרים, כמו המדורים שמהם הנחקרות רוות נחת. למותר להרגיש כי אחרי הכול מדובר בעסק מסחרי: אילולא היו הקוראות והמשתתפות במערכת מפיקות הנאה או זוכות לתגמולים כלשהם, הן היו חדלות לרכוש אותו ולתרום לו בעבודתן, והוא היה חדל להתקיים.

ללא חדר אך עם קול

ברצוני להזים לאלתר את הרושם השלילי העלול להתרקם למקרא הממצאים שהוצגו לעיל, כאילו MTA, מעצם אופי יחסי הכוחות המתקיימים בו, איננו אלא זרוע נוספת במנגנוני השעבוד והדכאנות של מהגרי העבודה. במקום אחר אני עוסק בהימנעותן של הפיליפיניות מעיסוק בסוגיות הכרוכות במאבק עם תנאי הקיום הקשים שלהן (Kama, Forthcoming). הן מבכרות לעסוק בהיבטים בידוריים, ברומנטיקה ובהטפות מוסר, הן ככותבות הן כקוראות. לעומתן, יוסי ורות מקדישים מאמצים בלתי נלאים בהגשת סיוע מוחשי לנפגעות (בן-חורין,

(2003), כמו גם במתן פתחון פה למצוקותיהן מעל במת העיתון. למעשה, המדורים המטפלים בהיבטים פוליטיים הם פרי שקדנותם הבלעדית של שני הישראלים. למרות תלונותיהן והשגותיהן של המרואיינות במחקר זה, הן ממשיכות ליטול חלק פעיל ולתרום לעיתון בגלל הסיפוקים המוחשיים והרווחים הסמליים שהן מפיקות מפעילויותיהן. הן זוכות ליוקרה בקרב קהילתן, משיגות סיפוק אישי בעקבות תרומתן, והחשוב מכול: הן אינן "רק מטפלות" או "סתם עובדות זרות", אלא הן מוכיחות לעצמן שיש להן כישורים ויכולות מוכחות לכתוב וליצור.

MTA הנו תוצר תקשורתי המכונן והמעצב קהילה מדומיינת שחבריה אינם מכירים זה את זה (אנדרסון, [1983] 2000), ושהעיתון משמש לה במה משותפת לחלוק חוויות (לדוגמה, באמצעות מדורי השירים וסיפורי החיים) לנוכח עולם אכזרי ועוין המסרב להכיר בזכות קיומה. העיתון הוא בעת ובעונה אחת מעגן מבטחים מפגעי המציאות החברתית וגם חבל טבור מטפורי המחבר את העובדת הזרה עם רעותיה ועם מולדתה; כאמור, חלק מן העיתון מוקדש לסיקור אירועים וחדשות (בעיקר בתחום הבידור) מן המולדת. יחד עם זאת, גם בהקשר זה מתקיימת מחלוקת בין שני זנים של שחקנים המייצגים מערכים שונים ואף סותרים של ערכים, של נורמות ושל תפיסות עולם. אכן, אופיו ההיברידי של *MTA* מתבטא בהצטלבות, בהתנגשות או בהתנגחות של כוחות, של מניעים ושל אינטרסים מנוגדים.

לנוכח כל זאת נשאלת השאלה העקרונית אם וכיצד מתמודדות הפיליפיניות עם מיצובן הסמלי והמוחשי כדמויות משניות לכל היותר במערכת *MTA*. ברצוני להציע מענה אפשרי המעוגן בהגדרה חלופית למושג "התנגדות" הרווח בספרות.

הוגים רבים מְמַשְׁגִּים "היברידיות פוסט-מודרנית" כתוצר לוואי של משאים ומתנים בין שליטים לשעבר ובין נשלטים לשעבר על זהות ועל תרבות בעידן הפוסט-קולוניאלי (Appadurai, 1996; Bhabha, 1994; Kraidy, 2002). הזירה שבה מתרחשת הדיאלקטיקה הסמיוטית והאונטולוגית היא לרוב ברמת המקרו: בין מדינות לאום או בתוכן. במחקר הנוכחי נוכחנו לדעת שיש ביטויים היברידיים בתוך מיקרו-מערכת שבה שחקנים בודדים מתעמתים אלו עם אלו. כפי שראינו, מיצוביהם מלכתחילה במארג הכוחות מתבטאים במדרג ברור ונוקשה של יחסי כוחות המשקפים ומשעתקים בבירור את מנגנוני ההכפפה הקיימים במציאות ה"אמתית" שמחוץ לכותלי המערכת ודפי העיתון.

אף שמעורבות הפיליפיניות ותרומתן לא יסולאו בפז, השליטה הישראלית בתשתית הכלכלית והארגונית של העיתון המיועד לציבור הפיליפיני נותרת בעינה. השליטה הכוללת של הישראלים בעובדיהם הזרים מתממשת גם בעיתון. אי לכך, העיתון הוא אתר מאבק שבו חלוקת העבודה איננה מאפשרת כמעט

שום תמרון. משאים ומתנים על הסוכנות (agency) של הפיליפיניות מוגבלים ברשת של יחסי מרות המזכירים במידה רבה תהליכים קולוניאליזטוריים. לנוכח אלו מצטיירות הפיליפיניות כדמויות המשלימות עם גורלן, משום שהן אינן נוקטות טקטיקות של התנגדות פעילה. לדוגמה, על אף המחאות הקולניות של המשתתפות ב-CoF, הן הסכימו להסכין עם ההחלטות של הישראלים.

מאז המשגתו של de Certeau (1984), הרעיון של התנגדות החלשים באמצעות שגרות פעולה יומיומיות רווח בספרות, במיוחד בנוגע למהגרי עבודה (Constable, 1997; Romero, 1992). אני סבור שבשדה של מהגרות העבודה הפיליפיניות בישראל מתרחשת פעילות שיקשה לי להגדירה כ"התנגדות", אלא כהשלמה עם נסיבות החיים. המאבקים על הקיום המוחשי אינם מאפשרים להן הקצאת משאבים נפשיים הנוספים למאבק בתוך מערכת העיתון. אין להסיק מכך שהן חסרות אונים או ישע, אלא שהן מעדיפות בכירור להשקיע את מרצן באפיקים המותרים והאפשריים בעבורן. בניגוד להוגים, הנוטים לעשות רומנטיזציה של התנגדות המוכפפים (Abu-Lughod, 1990), אני סובר שחוסר עוצמה (במובן הפוקויאני) איננו בהכרח מניע מרכזי וחשוב בעבור כל השחקנים המוחלשים באשר הם. במחקר הנוכחי נמצא כי הפיליפיניות אינן ממנפות את הסוגיות המטרידות אותן מעבר להבעת מחאה בקול ענות חלושה; יחד עם זאת אפשר להצביע על תהליכי העצמה עצמית הנלווים לפעילויותיהן בעיתון.

מהגרות העבודה חיות באזור דמדומים תרבותי, אורחי וחברתי: הן תלושות ממולדתן ואינן נכללות במארג של מדינת היעד. חייהן מוכלים כמעט לחלוטין בתוך ההוויי היומיומי של שגרה נצחית (de Certeau, 1984). זאת ועוד זאת: רובן ממלאות תפקידים המחייבים השקעה אמוציונלית כבירה בטיפול בנזקקים (Clark-Lewis, 1994; Hochschild, 2004), והן אינן זוכות לתגמולים רגשיים כלשהם משום שהן מנותקות כמעט לחלוטין מיקריהן ומאהוביהן.

ברצוני לטעון שהמעורבות שלהן בייצור תרבותי – למרות היקפה המצומצם – מהווה מקור לחיזוק עצמי ולהעצמה הנגזרת מן התרומה ל-MTA. דהיינו בזכות המעורבות העיתונאית שלהן הנשים הללו מסוגלות להעצים את הרגשת הערך העצמי שלהן, במיוחד לנוכח תעסוקתן כמטפלות הכרוכה בהעלמת העצמי שלהן ובהצגת עצמן כבלתי נראות (Rivas, 2004). אפילו לנוכח השליטה הישראלית במנגנוני הייצור של העיתון, הן יכולות להתעלות מעבר לאי-נראות זו ולהיווכח בעצמן בכישוריהן. לשון אחר: ההשתתפות בפעילות העיתונאית מהווה התגברות וניצחון על האילמות ועל ההשתקה המלוות אותן בכל צעד ושעל בחיי היום יום שלהן. ההתנגדות מבוטאת אפוא בגרסה "שקטה" שאיננה מבקשת לשנות סדרי עולם, אלא נותרת כמעט לחלוטין ברמת הפרט: במקום מאבק על שינוי המציאות

החברתית, מהגרות העבודה מחפשות תגמולים פרטניים, וכך הן מחזקות את ביטחונן האונתולוגי (Giddens, 1991).

ראוי לסיים מאמר זה בקריאה למחקר המשך שיבחן וינתח את דפוסי ההתקבלות של העיתון בקרב הקוראות שאינן נוטלות חלק פעיל בייצורן. שאלות רבות מהוות אתגר למחקרים עתידיים: כיצד משתלב הטקסט במארג חייהן של מהגרות העבודה? מהן המשמעויות המוקנות לו? האם הן נעזרות בו לצורך התמודדות עם קשיי הקיום? ועוד רבות נוספות.

הערות

- 1 ברצוני להביע את תודתי לכל מי שנטל חלק במחקר ואת הערכתי והוקרתי לכל אלו המשקיעים מזמנם ומעצמם למען מהגרי העבודה. כדי להימנע ממשל, אציין שכל המידע והפרטים כאן נכונים רק לתקופת המחקר.
- 2 איתן נוהג לכתוב את מאמריו בעברית. לויז מתרגמת אותם לאנגלית. התרגום לעברית כאן הוא שלי.
- 3 שמותיהן של הפיליפיניות שוננו להגנה על פרטיותן. כדי לשמר את קולן הייחודי, הציטוטים מדבריהן נותרו באנגלית, שהיא בעבור רובן שפה שנייה או שלישית.
- 4 ניתוח התוכן נועד אך ורק לאבחן מגמות רווחות בעיקר בהקשר חלוקת העבודה. ביקשתי להתמקד בתפיסת השחקנים את הטקסט ולא בטקסט גופו.
- 5 רוב הנחקרים היו נשים, ולכן אנקוט לשון נקבה בכל ההתייחסויות אליהן.
- 6 היות ש-MTA נבחר למושא עבודתי עקב היותן שלו ומרכזיותו המובהקת בקהילה, החלטתי לנקוט את מדיניות המסגור הרווחת בקרב המקורבים לעיתון, ולפיה אין מציינים את שם העיתון המתחרה או מתייחסים אליו. אילו הייתי עורך את המחקר בשני העיתונים, הייתי עלול למצוא את עצמי ב"קו החזית" של ה"קרב" ביניהם ולהפסיד את הקרבה עם הנחקרים.

רשימת המקורות

- אילני, ע' (2004.3.18), מנילה סקיי, העיר, עמ' 30.
- אנדרסון, ב' (1983 [2000]), קהיליות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה, תרגום: ד' דאור, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- בן-חורין, ע' (2003), מנילה תל-אביב טיימס: עיתון מהגרים (עבודה לא מפורסמת), ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- וורגפט, נ' (2006), "תפתחו, משטרה!": מהגרי עבודה בישראל, תל אביב: עם עובד.

כספי, ד' ואליאס, נ' (2000), להיות כאן ולהרגיש שם: על התקשורת בשפה הרוסית בישראל, סוציולוגיה ישראלית, (ב)2: 415-455.

פלדמן, י' (26.8.2005), ליל שבת, תל אביב: נדודים, מוסף הארץ, עמ' 9.

קמה, ע' (2004), קריאה פעילה: רב-תרבותיות ואילוצי השיח ההגמוני, בתוך: ת' ליבס, ע' קמה ומ' טלמון (עורכים), תקשורת כתרבות: יצירת משמעות כמפגש בין טקסט לבין קוראים, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 441-470.

קמפ, א' ורייכמן, ר' (2000), "זרים" במדינה יהודית: הפוליטיקה החדשה של הגירת-עבודה בישראל, סוציולוגיה ישראלית, ג(1): 79-110.

רוזנהק, ז' וכהן, א' (2000), דפוסי הכללה של "עובדים זרים" ומשטר ההגירה בישראל: ניתוח השוואתי, סוציולוגיה ישראלית, ג(1): 53-77.

שנל, י' ובנימיני, י' (2000), דגם ההתברלות החברתית-המרחבית של מהגרי-עבודה בתל-אביב, סוציולוגיה ישראלית, ג(1): 111-132.

קו לעובד (2005), דו"ח שנתי 2005 (נקרא ביום 9 בנובמבר 2006):
http://www.kavlaoved.org.il/word/activities_heb_2005.doc

- Abu-Lughod, L. (1990). The romance of resistance: Tracing transformations of power through Bedouin women. *American Ethnologist*, 17(1), 41-55.
- Adoni, H., Cohen, A. A., & Caspi, D. (2006). *Media, minorities, and hybrid identities: The Arab and Russian immigrant communities in Israel*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ballaster, R., Beetham, M., Frazer, E., & Hebron, S. (1991). *Women's worlds: Ideology, femininity, and the women's magazine*. Houndmills: Macmillan.
- Bar-Haim, G. (1992). *Revista Mea: Keeping alive the Romanian community in Israel*. In S. H. Riggins (Ed.), *Ethnic minority media: An international perspective*. Newsbury Park, CA: Sage, pp. 196-216.
- Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. New York: Routledge.
- Booth, W. C. (1961). *The rhetoric of fiction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Castles, S. (2002). Migration and community formation under conditions of globalization. *International Migration Review*, 36(4), 1143-1168.
- Clark-Lewis, E. (1994). *Living in, living out: African-American domestics in Washington, D.C., 1910-1940*. Washington: Smithsonian Institute Press.

- Cohen, J. (2000). Politics, alienation, and the consolidation of group identity: The case of synagogue pamphlets. *Rhetoric & Public Affairs*, 3(2), 247-275.
- Coman, M. & Rothenbuhler, E. W. (2005). The promise of media anthropology. In E. W. Rothenbuhler & M. Coman (Eds.), *Media anthropology*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 1-11.
- Constable, N. (1997). *Maid to order in Hong Kong: Stories of Filipina workers*. Ithaca: Cornell University Press.
- Cunningham, S. (2001). Popular media as 'public sphericules' for diasporic communities. *International Journal of Cultural Studies*, 4(3), 131-147.
- Cunningham, S. & Sinclair, J. (Eds.) (2001). *Floating lives: The media and Asian diasporas*. Boulder, CO: Rowman & Littlefield.
- Dahlgren, P. (1993). Introduction. In P. Dahlgren & C. Sparks (Eds.), *Communication and citizenship: Journalism and the public sphere*. London & New York: Routledge, pp. 1-23.
- Dayan, D. (1998). Particularistic media and diasporic communications. In T. Liebes & J. Curran (Eds.), *Media, ritual and identity*. London: Routledge, pp. 103-113.
- de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Ebron, G. (2002). Not just the maid: Negotiating Filipina identity in Italy. *Intersections*, 8 (available at <<http://www.she.murdoch.edu.au/intersections/issue8/ebron.html>> accessed on August, 29, 2006).
- Eitan, Y. (2005). Founding of the MTA magazine. *Manila-Tel Aviv*, 100, pp. 30-51.
- First, A. (2003). "The whites of their eyes": *The representation of migrant workers in Israeli media*. Paper delivered at the 23rd GIF conference on labor migration in the global market. Berlin: December 17-19.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gitlin, T. (1998). Public sphere or public sphericules? In T. Liebes & J. Curran (Eds.), *Media, ritual and identity*. London: Routledge, pp. 168-174.
- Gross, L. (1998). Minorities, majorities and the media. In T. Liebes & J. Curran (Eds.), *Media, ritual and identity*. London: Routledge, pp. 87-102.

- Hochschild, A. R. (2004). Love and gold. In B. Ehrenreich & A. R. Hochschild (Eds.), *Global woman: Nannies, maids, and sex workers*. New York: Henry Holt, pp. 15-30.
- Hwang, B. & He, Z. (1999). Media uses and acculturation among Chinese immigrants in the U.S.A. *Gazette*, 61(1), 5-22.
- Jackson, E. (1999). Flaunting it! A decade of gay journalism from The Body Politic. In L. Gross & J. D. Woods (Eds.), *The Columbia reader on lesbians and gay men in media, society, and politics*. New York: Columbia University Press, pp. 461-466.
- Kama, A. (Forthcoming). Labor migrants' self-empowerment via participation in a diasporic magazine: Filipinas at *Manila-Tel Aviv*. *Asian Journal of Communication*.
- Kama, A. (2007). Israeli gay men's consumption of lesbigay media: "I'm not alone... in this business". In K. G. Barnhurst (Ed.), *Media queered: Visibility and its discontents*. New York: Peter Lang, pp. 125-142.
- Kav LaOved (2004). *Kav LaOved's Annual Report 2004* (available at <http://www.kavlaoved.org.il/katava_main.asp?news_id=1343&sivug_id=21> accessed on August, 13, 2006).
- Kav LaOved (n.d.). They are all gone: *The plight of migrant worker communities and their leaders since the September 2003 crack-down*. Unpublished report.
- Kemp, A., Raijman, R., Reznik, J., & Gesser, S. S. (2000). Contesting the limits of political participation: Latinos and black African migrant workers in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 23(1), 94-119.
- Kesheshian, F. (2000). Acculturation, communication, and the U.S. mass media: The experience of an Iranian immigrant. *Howard Journal of Communication*, 11(2), 93-106.
- Kosrick, K. (2000). Building bridges: Media for migrants and the public-service mission in Germany. *European Journal of Cultural Studies*, 3(3), 319-342.
- Kraidy, M. M. (2002). Hybridity in cultural globalization. *Communication Theory*, 12(3), 316-339.
- Lemish, D. (2000). The whore and the other: Israeli images of female immigrants from the former USSR. *Gender and Society*, 14(2), 333-349.

- Lindlof, T. R. & Grubb-Swetnam, A. (1996). Seeking a path of greatest resistance: The self becoming method. In D. Grodin & T. R. Lindlof (Eds.), *Constructing the self in a mediated world*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 179-205.
- Mayer, V. (2005). Research beyond the pale: Whiteness in audience studies and media ethnography. *Communication Theory*, 15(2), 148-167.
- Musser, G. (2006). The check is in the mail: Does the money immigrants send home do any good? *Scientific American* (no vol.), 9-10.
- Nelson, J. (1989). Phenomenology as feminist methodology: Explicating interviews. In K. Carter & C. Spitzack (Eds.), *Doing research on women's communication: Perspectives on theory and method*. Norwood, NJ: Ablex, pp. 221-241.
- Parreñas, R. S. (2001). *Servants of globalization: Women, migration and domestic work*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Raijman, R. (2003). The meaning of citizenship, perception of competition and entitlement to rights: *Majority attitudes towards minorities in Israel*. Paper delivered at the 23rd GIF conference on labor migration in the global market. Berlin: December 17-19.
- Reece, D. & Palmgreen, P. (2000). Need for acculturation and media use motives among Indian sojourners in the US. *International Journal of Intercultural Relations*, 24(6), 807-824.
- Riggins, S. H. (1992). The promise and limits of ethnic minority media. In S. H. Riggins (Ed.), *Ethnic minority media: An international perspective*. Newsbury Park, CA: Sage, pp. 276-288.
- Rivas, L. M. (2004). Invisible labors: Caring for the independent person. In B. Ehrenreich & A. R. Hochschild (Eds.), *Global woman: Nannies, maids, and sex workers*. New York: Henry Holt, pp. 70-84.
- Romero, M. (1992). *Maid in the U.S.A.* New York: Routledge.
- Rosenhek, Z. (2000). Migration regimes, intra-state conflicts, and politics of exclusion and inclusion: Migrant workers in the Israeli welfare state. *Social Problems*, 47(1), 49-67.
- Sarabia-Panol, Z. (2006). *Filipinas* magazine: An exploration of diasporic cultural production. Paper presented at the *Knowledge Societies for All*, conference of the *International Association for Media and Communication Research*. Cairo: July 25.

- Schnell, I., Benjamini, Y., & Ben-Adiva, A. (2000). An alternative measurement for segregation: Migrant workers in Tel Aviv. In I. Ianos, D. Pumain, & J. B. Racine (Eds.), *Integrated urban systems and sustainability of urban life*. Bucharest: Editura Tehnica, pp. 289-304.
- Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Semyonov, M. (2003). *Exclusionary attitudes toward immigrants and labor migrants in Israel*. Paper delivered at the 23rd GIF conference on labor migration in the global market. Berlin: December 17-19.
- Silverstone, R. (2001). Finding a voice: Minorities, media and the global commons. *Emergences*, 11(1), 13-27.
- Squires, C. R. (2000). Black talk radio: Defining community needs and identity. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 5(2), 73-95.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology: An overview. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 273-285.
- TESDA (Technical education and skills development authority) (2004). *Labor market intelligence report: How saturated is the caregivers' market?* (available at <http://www.tesda.gov.ph/services1/lmi_feb2004.asp> accessed on August, 13, 2006).
- Tuchman, G. (1973). Making news by doing work: Routinizing the unexpected. *American Journal of Sociology*, 79(1), 110-131.
- Viswanath, K. & Arora, P. (2000). Ethnic media in the United States: An essay on their role in integration, assimilation, and social control. *Mass Communication and Society*, 3(1), 39-56.
- Wong, D. (1996). Foreign domestic workers in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 5, 117-137.
- Zilberg, N. & Leshem, E. (1996). Russian-language press and immigrant community in Israel. *Revue Europeenne des Migrations Internationales*, 12(3), 173-188.